

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Próby stabilizacji Egiptu po Arabskiej Wiośnie. Military electoral authoritarianism

Author: Katarzyna Czornik

Citation style: Czornik Katarzyna. (2018). Próby stabilizacji Egiptu po Arabskiej Wiośnie. Military electoral authoritarianism. "Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka" (Nr 3 (2018), s. 47-65).

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Katarzyna Czornik

dr, Uniwersytet Śląski w Katowicach

Próby stabilizacji Egiptu po Arabskiej Wiośnie. *Military electoral authoritarianism*

Wprowadzenie

Akt samospalenia Muhammada Bouaziziego, ulicznego sprzedawcy warzyw w Tunezji, dokonany 17 grudnia 2010 r., stał się inspiracją do organizowania przez społeczeństwa państw Afryki Północnej i Bliskiego Wschodu protestów na rzecz wymuszenia zmian w funkcjonowaniu klas rządzących oraz zburzenia istniejącego od dziesięcioleci politycznego układu sił. Protestujący domagali się poprawy sytuacji materialnej i perspektyw życiowych, podjęcia przez władze działań na rzecz zatrzymania pauperyzacji społeczeństw i obniżenia urastającej do niebotycznych rozmiarów stopy bezrobocia (w niektórych państwach przekraczającej nawet 40%), likwidacji postępującego nepotyzmu, wszechobecnych na każdym szczeblu władzy korupcji, partykularyzmów i klientelizmu („kapitalizmu koleśiów”¹), jak również uzyskania większych swobód w materii praw i wolności obywatelskich, permanentnie ograniczanych przez wojskowy i polityczny establishment².

¹ Jak wskazywał Jerzy Zdanowski, arabski autorytaryzm charakteryzował się wzajemnym sprzężeniem sfery politycznej i gospodarczej, w których przy braku przejrzystości dochodziło do deformacji procesów prywatyzacyjnych i afer korupcyjnych. Sukces jednostki zależał od układów i wzajemnych zależności, co można było określić jako *crony capitalism* („kapitalizm koleśiów”), J. Zdanowski, *Bliski Wschód 2011: bunt czy rewolucja?*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2011, s. 97.

² Niebagatelną rolę w mobilizacji i organizacji Dni Gniewu odgrywały media społecznościowe (Facebook, Twitter, YouTube, Instagram czy Flickr). Po wyszukiwarkach Google i Yahoo, Facebook zajmował w Egipcie trzecie miejsce pod względem liczby odwiedzin. Średnio jeden na dziewięciu Egipcjan miał i korzystał z dostępu do Internetu, zob. N. Horner, *The impact of social media in the Arab Springs*.

Na fali Arabskiej Wiosny, zainicjowanej w Jaśminową Rewolucją w Tunezji³, doszło zatem do pobudzenia proreformatorskich i opozycyjnych sił oraz ruchów społecznych i politycznych w Egipcie, Libii, Jemenie, Syrii, Jordanii, Bahrajnie, Algierii, Arabii Saudyjskiej i w innych państwach Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej. O ile jednak w Libii i Syrii, zarówno sama Arabska Wiosna, jak i umiędzynarodowienie konfliktu poprzez zaangażowanie w jego przebieg podmiotów zewnętrznych (np. interwencja NATO w Libii⁴) doprowadziły do wybuchu krwawej wojny domowej i dezintegracji terytorialnej państw⁵, o tyle w pozostałych krajach regionu przebieg społecznych buntów, nawet jeżeli doprowadził do zmiany na najwyższych szczeblach władzy (obalenie prezydenta Zin Al-Abidin Ben Alego w Tunezji i Hosniego Mubaraka w Egipcie), to jednak nie miał charakteru długoterminowego i nie pochłonął tak dużej liczby ofiar⁶, zaś protestujący osiągnęli przynajmniej częściowo zakładane cele polityczno-społeczne.

Celem badawczym niniejszego artykułu jest dokonanie analizy sytuacji pod koniec drugiej dekady XXI w. w Egipcie – drugim po Tunezji państwie, przez które na początku w 2011 r. przetoczyła się fala Arabskiej Wiosny. Autorka postara się udzielić odpowiedzi na kilka pytań badawczych. Czy Arabska Wiosna w Egipcie była procesem, który przyczynił się do stabilizacji państwa? Jaką rolę w stabilizacji (bądź też destabilizacji) politycznej Egiptu odgrywają siły wojskowe (egipscy militariści)? Czy Arabska Wiosna przyczyniła się do umocnienia w Egipcie sił fundamentalistycznych i spotęgowała działalność islamskich organizacji terrorystycznych? Jaką rolę w procesie stabilizacji Egiptu po Arabskiej Wiosnie odegrały Stany Zjednoczone?

Interim report, https://www.cs.cf.ac.uk/PATS2/@archive_file?c=&p=file&p=153&n=interim&f=1-interim_report.pdf [dostęp: 20.05.2018]; S. Badoura, *The role of social media in the Arab Spring*, https://www.sdu.dk/-/media/files/om_sdu/centre/_mellemoest/djuco/young%2Bscholars%2Bconference%2B2013/badoura.pdf+&cd=1&hl=pl&ct=clnk&gl=pl [dostęp: 20.05.2018].

³ A. Arieff, C.E. Hamud, *Political Transition in Tunisia*, CRS Report for Congress, February 10, 2015, <https://fas.org/sgp/crs/row/RS21666.pdf> [dostęp: 18.05.2018].

⁴ J. Siebens, B. Case, *The Libyan Civil War: Context and consequences*, Special Report Summer 2012, THINK International and Human Security, August 2012, <http://www.thinkihs.org/wp-content/uploads/2012/10/Siebens-Case-LibyaSReport-2012.pdf> [dostęp: 19.05.2018].

⁵ Pod koniec drugiej dekady XXI w. można określić je jako *fragile states* (państwa upadłe), zob. *Fragile States Index Ranking 2017*, The Fund For Peace 2017, <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/951171705-Fragile-States-Index-Annual-Report-2017.pdf> [dostęp: 10.06.2018].

⁶ Wyjątek stanowi Jemen. Państwo to pochłonięte jest wojną domową, niemniej jej uwarunkowania i przyczyny są o wiele szersze i nie należy ograniczać ich do fali Arabskiej Wiosny. Jemen, obok Bahrajnu, Iraku i Syrii stał się bowiem jednym z pól saudyjsko-irańskiej (sunnicko-szyickiej) *proxy war*, a interwencja Arabii Saudyjskiej w tym kraju zainicjowana w marcu 2015 r. stała się niewątpliwie jedną z głównych determinant permanentnego pogłębiania kryzysu humanitarnego w Jemenie, dezintegracji terytorialnej i walk wewnętrznych o przejęcie władzy, jak również umacniania na jego terytorium baz organizacji terrorystycznych, zwłaszcza Al-Kaidy Półwyspu Arabskiego (AQAP) i komórek tak zwanego Państwa Islamskiego (ISIS), zob. K. Czornik, *Arabia Saudyjska wobec konfliktu jemeńskiego w drugiej dekadzie XXI wieku*, [w:] *The World of Islam: Politics and Society / Świat islamu. Polityka i społeczeństwo*, red. I. Kończak, M. Lewicka, A.S. Nalborczyk, vol. 1: *Politics/Polityka*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2017, s. 127–158.

Egipt po wydarzeniach Arabskiej Wiosny. Zmiany polityczno-społeczne – wojskowy autorytaryzm wyborczy

Bez wątpienia można postawić tezę, iż u schyłku drugiej dekady XXI w. Egipt jest najpotężniejszym, najludniejszym i najbardziej wpływowym państwem Afryki Północnej⁷, a jego polityczne i gospodarcze oddziaływanie rozciąga się na szeroko pojęty Bliski Wschód (obszar Maszriku⁸). Mimo wydarzeń Arabskiej Wiosny, mającej w swym zamyśle liberalizację polityczno-społeczną, Egipt pozostaje od dziesięcioleci (obalenia monarchii Faruka w 1952 r. i przejęcia władzy przez charyzmatycznego Gamala Abdela Nadera dwa lata później⁹) państwem, które można wpisać w ramy hybrydowego reżimu (*hybrid regime*), półautorytarnego reżimu (*semi-authoritarian regime*), hybrydowego autorytaryzmu (*hybrid authoritarianism*)¹⁰ czy też – co wydaje się najbardziej zasadnym określeniem – wojskowego autorytaryzmu wyborczego (*military electoral authoritarianism*)¹¹.

Wybory w przypadku Egiptu stanowią bowiem instrument, który konstytuuje autorytarne rządy, i co istotne, nie jest to zjawisko nowe, ale stosowane nieprzerwanie od czasu prezydentury Anwara Sadata. Zarówno Sadat, jak i Mubarak wykorzystywali mechanizmy wyborcze, by manipulować systemem partyjnym (tworząc pozory pluralizmu politycznego, przy faktycznej monopolizacji władzy skupionej w rękach Partii Narodowo-Demokratycznej – National Democratic Party, NDP) i wyborczym w celu utrzymania politycznego *status quo*. Wybory pozwalały zatem na zarządzanie proreżimowym establishmentem, nagradzanie lojalistów i karanie opozycjonistów, a przy tym stwarzanie pozorów, potrzebnych zwłaszcza Zachodowi kooperującemu z Egiptem (w tym Stanom Zjednoczonym jako patronowi pokojowego porozumienia izraelsko-egipskiego), iż państwo to ewoluuje w kierunku liberalizmu polityczno-gospodarczego i demokracji. Po fali Arabskiej Wiosny w Egipcie nie można mówić o zasadniczych zmianach w tej materii.

Analizując uwarunkowania polityczno-społeczne polityki Egiptu pod koniec drugiej dekady XXI w. warto przypomnieć, iż Hosni Mubarak sprawował urząd prezydenta nieprzerwanie od 1981 r., a władzę przejął po udanym zamachu dokonanym

⁷ Powierzchnia Egiptu wynosi 1 001 450 km², zaś liczba ludności to 97 041 072 osób (dane z lipca 2017 r.), mieszkających w 95% w odległości do 20 km od Nilu i jego delty. Pozostałe obszary to pustynie i półpustynie; *Egypt*, The World Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html> [dostęp: 16.05.2018].

⁸ Z. Landowski, *Świat arabski. Leksykon. Historia, gospodarka, kultura*, Książka i Wiedza, Warszawa 2008, s. 152, 161.

⁹ W.R. Louis, *Britain and the crisis of 1958*, [w:] *A Revolutionary Year. The Middle East in 1958*, red. W.R. Louis, R. Owen, I.B Tauris, London–New York 2002, s. 24–31.

¹⁰ R.A. Boserup, J. Wichmann. *Unstable Authoritarianism: A New Hybrid in Arab Politics*, Danish Institute for International Studies, http://voluntasadvisory.com/wp-content/uploads/2015/12/DIIS_Report_05_Unstable_Authoritarianism_web1.pdf. [dostęp: 23.06.2018].

¹¹ S.F. Aziz, *Military Electoral Authoritarianism in Egypt*, „Election Law Journal: Rules, Politics, and Policy” 2017, vol. 16, no. 2, s. 280–295, „Texas A&M University School of Law Legal Studies Research Paper”, no. 17–26, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2810956 [dostęp: 22.05.2018].

przez Egipski Islamski Dżihad na życie swojego poprzednika Anwara Sadata, który zaczął być postrzegany w kategoriach zdrajcy idei arabskich, gdy zgodził się na zawarcie układu pokojowego z Izraelem w Camp Dawid w 1978 r.¹² W okresie rządów Mubarak Egipski przeszedł modernizację, a społeczeństwo zostało poddane swego rodzaju sekularyzacji (fundamentalizm islamski był postrzegany jako zagrożenie dla reżimu), jednak egipskie władze nie były w stanie zapewnić Egipcjanom podstawowych usług społecznych. Miliony rozgoryczonych obywateli cierpiały z powodu bezrobocia i ubóstwa, podczas gdy egipska klasa rządząca i powiązane z nią elity biznesowe żyły w ogromnym dostatku. Funkcjonujące w Egipcie struktury instytucjonalne (tylko pozornie wpisujące się w monteskiuszowski trójpodział władzy) zapewniały klasie politycznej środki i instrumenty do podtrzymywania autorytarnego reżimu. Cechą charakterystyczną układu sił w Egipcie przed wybuchem Arabskiej Wiosny było zatem permanentne represjonowanie sił opozycyjnych wobec władzy, religijnych i świeckich grup społecznych, jak również tłumienie wszelkich ruchów politycznych. Istotną rolę odgrywała armia, która potrafiła efektywnie zapanować nad nastrojami społecznymi. Reżim polityczny w Egipcie stanowił więc swoistą hybrydę ucisku, represji i korupcji, wśród których nie było miejsca na legitymizację społeczną stanowiącą podstawę elekcji i demokratycznych rządów¹³. Ponadto, jak wskazywał Michał Lipa, trwałość egipskiego reżimu autorytarnego przed 2011 r. była związana z jego zdolnością przystosowywania się do zmian gospodarczych (przeprowadzania fasadowych reform), z uprzywilejowanym statusem oraz dominacją armii i aparatu bezpieczeństwa wewnętrznego, jak również z witalnością głęboko zakorzenionej nieformalnej instytucji klientelizmu¹⁴.

Arabska Wiosna w Egipcie stworzyła zatem tylko pozory zmian społeczno-politycznych. Krótkoterminowo beneficjentami obalenia reżimu Mubarak stały się ugrupowania opozycyjne, umiarkowani islamiści i prodemokratyczni aktywiści. Faktycznym zwycięzcą okazała się jednak armia i byli oficerowie wojskowi, w tym gen. Abd al-Fattah as-Sisi, wybrany w marcu 2018 r. po raz drugi na prezydenta. Można więc wysunąć dosyć jednoznaczny wniosek, że Arabska Wiosna w Egipcie zainicjowała kolejny etap w historii Egiptu – równie niedemokratyczny, jak przed 25 stycznia 2011 r. – którego największym profitentem stała się armia.

Zainspirowane Jaśminową Rewolucją w Tunezji egipskie grupy opozycyjne 25 stycznia 2011 r. zorganizowały w Egipcie Dzień Gniewu, w którym zainicjowały bunt przeciwko reżimowi Hosniego Mubarak¹⁵. Miejscem symbolicznym dla

¹² S.P. Tillman, *The United States in the Middle East. Interests and Obstacles*, Indiana University Press, Bloomington 1982, s. 24–34; S. Shamir, *Egypt's reorientation towards the U.S. – Factors and Conditions of Decision Making*, [w:] *The Middle East and the United States. Perceptions and Policies*, red. H. Shaker, I. Rabinovich, Transaction Books, New Brunswick–London 1980, s. 285–287.

¹³ A. Anbarami, *Typology of political regimes in North Africa before Arab Spring. Case study of Egypt, Tunisia and Libya*, „International Journal of Asian Social Science” 2013, vol. 3, no. 5, s. 1089–1095, <http://www.aessweb.com/pdf-files/ijass%203%285%29-1089-1096.pdf> [dostęp: 20.05.2018].

¹⁴ M. Lipa, *Internal Determinants of Authoritarianism in the Arab Middle East. Egypt before the Arab Spring*, „Hemispheres” 2016, vol. 31, no. 3, s. 57–67.

¹⁵ J. Armbruster, *Arabska Wiosna. Rewolucja w świecie islamskim*, tłum. R. Kędziński, Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław 2011, s. 21–33.

protestujących stał się Plac Tahrir w Kairze. Mimo zdystansowanej postawy Zachodu, zwłaszcza Stanów Zjednoczonych, wobec fali Arabskiej Wiosny w Egipcie¹⁶, narastające protesty i buntury społeczne połączone z jednoznacznym żądaniem ustąpienia ze stanowiska prezydenta Mubaraka ostatecznie doprowadziły do zmiany reżimu. 11 lutego 2011 r. Hosni Mubarak ustąpił z zajmowanego stanowiska. Władzę w państwie przejęła Najwyższa Rada Wojskowa, na której czele stanął minister obrony (pełniący ten urząd od maja 1991 r.), marszałek Mohammed Husajn Tantawi¹⁷. Najwyższa Rada Wojskowa zapowiedziała reformę konstytucyjną oraz przeprowadzenie wolnych wyborów, co miało stanowić pierwszy etap na drodze zmian społeczno-politycznych w Egipcie.

Zmiana personalna w ramach egipskiego reżimu nie była równoznaczna z pojawieniem się gwarancji stabilności społeczno-polityczno-gospodarczej kraju, a wręcz przeciwnie – niosła za sobą wiele nowych wyzwań i niewiadomych. Najbardziej problematyczne wydawało się wówczas wzrastające poparcie społeczne dla islamistów i możliwość wygrania przez ich umiarkowane ugrupowanie – Partię Wolności i Sprawiedliwości (The Freedom and Justice Party, FJP¹⁸), wyłonioną ze Stowarzyszenia Braci Muzułmanów¹⁹ – wyborów parlamentarnych. Należy bowiem zauważyć, iż mimo że Stowarzyszenie Braci Muzułmanów nie uczestniczyło w pierwszej fazie protestów na Placu Tahrir, to jednak szybko zorientowało się, że po przyłączeniu do protestujących zyska szansę na przejście władzy w Egipcie, jeżeli faktycznie dojdzie do *regime change*. Kilku członków kierownictwa Stowarzyszenia opuściło je już w lutym 2011 r. i utworzyło wspomnianą FJP, która zgodnie z przedwyborczymi sondażami

¹⁶ Zob. K. Czornik, *Bliski Wschód w polityce zagranicznej Stanów Zjednoczonych w latach 1945–2012*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2012, s. 408–419.

¹⁷ B.K. Rutherford, *Egypt: The Origins and Consequences of the January Uprising*, [w:] *The Arab Spring. Change and Resistance in the Middle East*, red. M.L. Haas, D.W. Lesch, Westview Press, Boulder 2013, s. 35–59.

¹⁸ Stowarzyszenie Braci Muzułmanów 18 maja 2011 r. złożyło formalny wniosek o założenie partii politycznej pod nazwą Partia Wolności i Sprawiedliwości, która została ustanowiona 30 kwietnia 2011 r. Wymagana ustawą minimalna liczba członków, by założyć partię polityczną w Egipcie, wynosiła 5 tys. działaczy – Partia Wolności i Sprawiedliwości w maju 2011 r. dysponowała już 9 tys. politycznych aktywistów, zob. K. Al-Anani, *Egypt's Freedom & Justice Party: to Be or Not to Be Independent*, June 01, 2011, Carnegie Endowment for International Peace, <http://carnegieendowment.org/sada/44324> [dostęp: 18.06.2018]; *Egypt: Freedom and Justice Party*, <https://www.crwflags.com/fotw/flags/eg%7Dfjp.html> [dostęp: 22.06.2018].

¹⁹ Stowarzyszenie powstało w Egipcie w 1928 r. Jego założycielem był Hasan al-Bana, a koncepcja działania (ideologiem ugrupowania był Sajjid Kutb) opierała się na trzech wiodących zasadach: panislamizmie, muzułmańskiej drodze rozwoju i demokracji muzułmańskiej. Bracia Muzułmanie, prześladowani w okresie rządów Gamala Abdela Nasera, poparli jego następcę Anwara Sadata, który nie tylko wypuścił członków Stowarzyszenia z więzień, ale nawet wypłacał odszkodowania za krzywdy, które ponieśli za poprzedniego reżimu. Po zamordowaniu Sadata w 1981 r. ze Stowarzyszenia wyłoniło się skrzydło umiarkowane. Należy jednak podkreślić, że Stowarzyszenie Braci Muzułmanów ma zakaz działalności w wielu krajach Bliskiego Wschodu, w tym w Syrii. Legalnie funkcjonuje zaś jordańska organizacja Braci Muzułmanów. Oficjalnie Stowarzyszenie odcina się od działalności terrorystycznej, a nawet publicznie potępia zbrojny dżihad, niemniej jednak wypowiedzi wielu działaczy jako religijnych uczonych (Jusufa al-Kardawiego czy Tarika Ramadana) nawoływały do przemocy i stanowiły pochwałę aktów terrorystycznych, zob. K. Izak, *Leksykon organizacji i ruchów islamistycznych*, Wydawnictwo Akademickie DIALOG, Warszawa 2016, s. 383–292.

mogła liczyć na od 20% do nawet 60% głosów w zapowiedzianych wyborach do ciała ustawodawczego²⁰.

Wysokie poparcie społeczne dla sił islamistycznych w Egipcie budziło niepokój zarówno w nowych władzach tego państwa, jak i wśród jego zachodnich sojuszników. Przejęcia władzy przez islamistów szczególnie obawiali się Koptowie – mogłoby to grozić pozbawieniem tej mniejszości religijnej jakichkolwiek praw i wolności²¹. Nie budził zaś wątpliwości fakt, iż celem FJP (podobnie jak Stowarzyszenia Braci Muzułmanów) mogła stać się islamizacja państwa i wprowadzenie do życia społecznego zasad opartych na prawie szaria'atu. Radykalni islamiści od lat oficjalnie głosili bowiem niechęć wobec porozumienia pokojowego z Izraelem (FJP, w przeciwieństwie do radykalnych salafitów, nie domagała się jednak rewizji traktatu pokojowego z Izraelem podpisanego w Waszyngtonie w 1979 r.), nawoływali do ograniczenia strategicznych relacji ze Stanami Zjednoczonymi i podjęcia działań na rzecz zbliżenia z Islamską Republiką Iranu²². O ile w kwestiach ekonomicznych FJP prezentowała bardzo pragmatyczny, a nawet socjalny program, o tyle w materii kulturowo-społecznej wielu jej członków podzielało założenia ultrakonserwatywnej salafickiej partii An-Nur (*Hizb Al-Nour*)²³. Stanowiło to zatem całkowite zaprzeczenie kierunku realizowanego w polityce wewnętrznej (ograniczania roli sił fundamentalistycznych) i zagranicznej przez reżim Mubaraka²⁴ i stwarzało ryzyko wewnętrznej destabilizacji i narażenia relacji z kluczowymi dla Egiptu podmiotami zewnętrznymi – Stanami Zjednoczonymi i Izraelem – z którymi poprawne stosunki stanowiły gwarancję stabilności państwa.

²⁰ J. Zdanowski, *Rola Bractwa Muzułmańskiego i islamizmu w polityce Egiptu i Bliskiego Wschodu*, [w:] *Bliski Wschód coraz bliżej*, red. J. Danecki, S. Sulowski, Elipsa, Warszawa 2011, s. 243–246.

²¹ Koptowie stanowią największą mniejszość w Egipcie, chociaż określenie ich dokładnej liczebności jest niemożliwe. Szacunkowe dane wskazują, że egipskich Koptów jest między 4,7 mln a 7,1 mln osób, co stanowi od 6% do 9% populacji Egiptu (niektóre szacunki wskazują nawet między 10% a 20%). Obawy Koptów o prześladowanie były o tyle uzasadnione, że przemoc na tle religijnym stała się jednym z najważniejszych problemów porewolucyjnego Egiptu. W ciągu pierwszych dwóch lat po odsunięciu od władzy Hosniego Mubaraku, do stycznia 2013 r., niemal 100 Koptów zginęło w wyniku aktów przemocy na tle religijnym – więcej niż przez całą poprzednią dekadę. Już w marcu 2011 r. doszło do starć między muzułmanami i chrześcijanami w Egipcie. W wyniku spalenia koptyjskiego kościoła zginęło 13 osób, a 140 zostało rannych. Z kolei wskutek napaści służb wojskowych na koptyjską demonstrację w październiku 2011 r. zginęło 28 Koptów, a 212 zostało rannych, zob. *Egypt – Copts of Egypt*, <http://minorityrights.org/minorities/copts> [dostęp: 22.06.2018].

²² *Freedom and Justice Party (Hizb al-Hurriya Wal-Adala) Banned*, The Tahrir Institute for Middle East Policy, October 16, 2015, <https://timep.org/pem/political-parties/freedom-and-justice-party-%E1%B8%A5izb-al-%E1%B8%A5urriya-wal-adala> [dostęp: 20.06.2018].

²³ Dla egipskich salafitów polityka stanowi zaledwie środek do osiągnięcia założonych celów, co wykażała ich działalność po wydarzeniach Arabskiej Wiosny. Dynamika konfliktów na tle religijnym stawała się bowiem momentami płynna, a czasem nawet wewnętrznie sprzeczna. Pomiędzy 2011 a 2016 rokiem partia An-Nur przyjęła pragmatyczne i elastyczne podejście do polityki, ale zachowała swoją nieprzejednaną postawę religijną. Poczyniła co prawda kilka ustępstw politycznych sprzecznych z doktryną salafizmu, jednak nadała priorytet realizacji interesów Salafi Da'wa – organizacji religijnej stojącej za partią An-Nur, zob. S. Lacroix, *Egypt's Pragmatic Salafis: The Politics of Hizb al-Nour*, Carnegie Endowment for International Peace, November 01, 2016, <http://carnegieendowment.org/2016/11/01/egypt-s-pragmatic-salafis-politics-of-hizb-al-nour-pub-64902> [dostęp: 15.06.2018].

²⁴ B. Stępniewska-Holzer, J. Holzer, *Egipt. Stulecie przemian*, Wydawnictwo Akademickie DIALOG, Warszawa 2006, s. 233–250.

Samo ustąpienie Mubaraka nie oznaczało zatem – oczekiwanych przede wszystkim przez szeroko pojęty Zachód²⁵ – prodemokratycznych reform w państwie. Mimo iż Najwyższa Rada Wojskowa po przejęciu władzy podejmowała działania, które mogły być przyjmowane przez politycznych opozycjonistów z czasów Mubaraka z entuzjazmem (zdelegalizowała Partię Narodowo-Demokratyczną, zawiesiła obowiązującą konstytucję i wprowadziła stan wyjątkowy) to jednak przez egipskie społeczeństwo była postrzegana jako kolejna uprzywilejowana elita, niedążąca do zasadniczych zmian i liberalizacji systemu społeczno-polityczno-gospodarczego. Zastąpienie reżimu Mubaraka siłami wojskowych było zatem swego rodzaju polityczną farsą. Zanim zostały przeprowadzone wybory parlamentarne, doszło do wielu protestów przeciwko reżimowi egipskich militarystów. Inicjatorem wystąpień była Partia Wolności i Sprawiedliwości, ale partycypowały w nich również inne ugrupowania, w tym liberalny Ruch 6 Kwietnia (*April 6 Movement*)²⁶. Do najpotężniejszych, brutalnie stłumionych protestów doszło w największych egipskich miastach w październiku i listopadzie 2011 r., tuż przed planowanymi wyborami parlamentarnymi.

Mimo narastającego politycznego chaosu 28 listopada 2011 r. rozpoczęły się pierwsze po Arabskiej Wiośnie wybory parlamentarne. Skomplikowany system wyborczy (trzy tury wyborów w ciągu sześciu tygodni) skutkowało wydłużeniem finalizowania procedur wyborczych aż do 10 stycznia 2012 r.²⁷. Wynik wyborów nie był zaskakujący. Zgodnie z sondażami zdecydowaną większością wygrała umiarkowana islamistyczna FJP. W 498-osobowej izbie niższej parlamentu – Zgromadzeniu Narodowym – zdobyła aż 235 mandatów (47%). Na drugim miejscu znalazła się An-Nur (Światło) z 125 mandatami (25%). Warto dodać, iż An-Nur nie angażowała się politycznie przed 2011 r., zaś w okresie Arabskiej Wiosny jej liderzy otwarcie sprzeciwiali się antyrządowym wystąpieniom i stali na stanowisku, że autorytarny reżim Mubaraka stanowi mniejsze ryzyko niż nieład, który mógłby zapanować w Egipcie po zmianie reżimu²⁸. Liberalne i świeckie partie pozostały w mniejszości. Partia New Wafd²⁹ zdobyła zaledwie 7,5% miejsc w izbie niższej, natomiast blok partii liberalnych (*Egyptian Bloc*) – jedynie 6,7%. Najwyższa Rada Wojskowa wyznaczyła 10 mandatów

²⁵ A. Ahmed, G. Capoccia, *The Study of Democratization and the Arab Spring*, „Middle East Law and Governance” 2014, vol. 6, s. 1–31, http://users.ox.ac.uk/~ssfc0073/Writings%20pdf/MELG_06_01_02_Ahmed%20and%20Capoccia%20281%29.pdf [dostęp: 12.05.2018].

²⁶ Ruch 6 Kwietnia został zapoczątkowany przez młodych aktywistów Ahmeda Mahera i Ahmeda Salaha w celu zorganizowania wsparcia dla robotników przemysłowych w al-Mahalla al-Kubra, planujących strajk na 6 kwietnia 2008 r. Aktywiści wezwali uczestników do noszenia czerni i pozostania w domu w dniu strajku. Młodzi blogerzy i działacze na rzecz budowania społeczeństwa obywatelskiego w Egipcie wykorzystali serwisy Facebook, Twitter, Flickr, blogi i inne nowe narzędzia medialne do ogłoszenia strajku, ostrzegania przed aktywnością reżimowej policji, organizowania ochrony prawnej i zwrócenia w ten sposób uwagi na sam fakt swojej działalności, zob. J. Jacob, *What is Egypt's April 6 movement?*, <http://www.ibtimes.com/what-egypts-april-6-movement-261839> [dostęp: 12.06.2018].

²⁷ *Egypt News — Revolution and Aftermath — Presidential Elections, May 2012*, „The New York Times”, April 2, 2012, <http://topics.nytimes.com/top/news/international/countriesandterritories/egypt/index.html> [dostęp: 22.06.2018]

²⁸ B.K. Rutherford, *op. cit.*, s. 43–46.

²⁹ *Wafd Party*, Carnegie Endowment for International Peace, September 20, 2011, <https://carnegeen-dowment.org/2011/09/20/wafd-party-pub-54806> [dostęp: 27.06.2018].

dla kobiet i Koptów łącznie³⁰. W Radzie Szury – izbie wyższej parlamentu – Partia Wolności i Sprawiedliwości również uzyskała możliwość politycznego decydowania: zdobyła aż 58% mandatów. *Hizb Al-Nour* uzyskała 25% miejsc w Radzie Szury, *New Wafd* – 8%, a *Egyptian Bloc* zaledwie 4,7%³¹. Pierwsze posiedzenie Zgromadzenia Narodowego w nowym składzie zostało zwołane 23 stycznia 2012 r. Przejęcie władzy przez siły proislamskie wywoływało ogromne obawy wśród zwolenników liberalizacji systemu politycznego – nie tylko w samym Egipcie, ale i na Zachodzie. Umacnianie się radykalnych sił politycznych o podłożu religijnym można uznać za jedną z negatywnych konsekwencji Arabskiej Wiosny – podobna sytuacja reislamizacji miała bowiem miejsce w Tunezji³². Jednocześnie wybory pokazały, jak niewielkim poparciem społecznym cieszą się siły, które uchodziły za prodemokratyczne czy też neoliberalne o zabarwieniu świeckim (jak powszechnie znany i szanowany na Zachodzie polityk Mohammed El-Baradei³³).

Drugim ważnym elementem zmian politycznych w Egipcie po Arabskiej Wiośnie mającym na celu stabilizację reżimu było przeprowadzenie wyborów prezydenckich. Początkowo wyznaczono ich termin na lipiec 2012 r., ale Najwyższa Rada Wojskowa, pod presją protestów społecznych, których hasła skupiały się na oddaniu władzy przez wojskowych w ręce cywilów, podjęła decyzję o ich przyspieszeniu o trzy miesiące. Co ciekawe, wybory prezydenckie potwierdziły radykalnie proislamskie nastroje społeczne. W drugiej turze wyborów³⁴, która miała miejsce w dniach 16–17 czerwca 2012 r., zwyciężył bowiem umiarkowany islamista Mohammed Mursi, jako kandydat występujący z ramienia Partii Wolności i Sprawiedliwości. Mursi zdobył 51,89% głosów i pokonał Ahmeda Szafika, byłego dowódcę sił powietrznych Egiptu i ostatniego premiera w okresie rządów Hosniego Mubaraka. Składając 30 czerwca 2012 r. przysięgę przed Trybunałem Konstytucyjnym, Mohammed Mursi, jako pierwszy demokratycznie wybrany prezydent Egiptu, zadeklarował, że nie będzie budował państwa opartego na fundamentalizmie, a jego celem będzie wprowadzenie demokracji i stabilizacja reżimu³⁵. Jak się szybko okazało, najpoważniejszym wyzwaniem

³⁰ J.M. Sharp, *Egypt in Transition*, CRS Report for Congress, February 8, 2012, <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33003.pdf> [dostęp: 22.05.2018].

³¹ B.K. Rutherford, *op. cit.*

³² A. Arieff, C.E. Hamud, *Political Transition in Tunisia*, CRS Report for Congress, October 22, 2014, <http://www.refworld.org/pdfid/54660d6d4.pdf> [dostęp: 27.06.2018].

³³ D.D. Kirkpatrick, *Nobel Laureate Drops Bid for Presidency of Egypt*, January 14, 2012, <https://www.nytimes.com/2012/01/15/world/middleeast/mohamed-elbaradei-pulls-out-of-egypts-presidential-race.html> [dostęp: 12.06.2018].

³⁴ W połowie kwietnia 2012 r. Najwyższa Komisja ds. Wyborów Prezydenckich podjęła decyzję o niedopuszczeniu do startu w wyborach niektórych kandydatów ze względów formalnych, w tym najpoważniejszego kandydata Ahmeda Szafika. Ostatecznie Szafik uzyskała jednak zgodę Komisji, by skorzastać z przysługującego mu biernego prawa wyborczego, zob. M. Lipa, *Arabska Wiosna w Egipcie. Uwarunkowania, przebieg i skutki*, [w:] *Arabska Wiosna w Afryce Północnej*, red. E. Szczepankiewicz-Rudzka, Księgarnia Akademicka, Kraków 2014, s. 74–91.

³⁵ Mursi, wygłaszając przemówienie na Placu Tahrir, wystąpił bez kamizelki kuloodpornej, co miało stanowić dowód zaufania społecznego i pozyskanej legitymizacji do sprawowania władzy z woli narodu egipskiego, zob. *Egypt's president-elect Mursi begins work on government*, BBC News, June 25, 2012, <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-18576053> [dostęp: 22.05.2018].

dla procesu stabilizacji państwa stała się konieczność uregulowania relacji z egipskimi militarystami.

Krótką, zaledwie roczną prezydenturą Mursiego stała się zatem okresem wielu znaczących napięć społeczno-politycznych w Egipcie. Prezydent wszedł w poważny konflikt z egipskimi siłami wojskowymi, które z jednej strony postrzegane były jako stojące na straży sekularyzacji państwa, kursu proamerykańskiego i utrzymania w mocy porozumienia pokojowego z Izraelem, ale z drugiej – tworzyły jedną z patologii władzy, jaką była centralizacja militarystyczna. Najwyższa Rada Wojskowa nie zamierzała bowiem dzielić się pozyskaną w wyniku przemian Arabskiej Wiosny władzą, a planowana nowa konstytucja miała w jej zamyśle przybrać taki kształt, który zabezpieczyłoby jej interesy i dawał jej szerokie uprawnienia, co jednocześnie ograniczyło prerogatywy prezydenta. Stanowiło to jedną z fundamentalnych przeszkód na drodze do porozumienia pomiędzy z jednej strony prezydentem Mursim i popierającą go rządzącą Partią Wolności i Sprawiedliwości (czyli islamskimi siłami politycznymi dążącymi do przejęcia kontroli nad sytuacją w Egipcie), a z drugiej – kierownictwem armii w postaci Najwyższej Rady Wojskowej, roszczącej sobie prawo do nadzorowania procesu rządzenia.

Przejawem tarć politycznych było wydanie 8 lipca 2012 r. prezydenckiego dekretu o wznowieniu prac izby niższej i przeprowadzeniu wyborów parlamentarnych w ciągu 60 dni od chwili zatwierdzenia nowej konstytucji. Była to implikacja wcześniejszej decyzji Najwyższego Trybunału Konstytucyjnego, który uznał za nieważne mandaty 1/3 składu niższej izby parlamentu (zdominowanej przez islamistów). Najwyższy Trybunał Konstytucyjny 14 czerwca 2012 r. zarekomendował rozwiązanie Zgromadzenia Narodowego i rozpisanie nowych wyborów, jako że obowiązujące prawo wyborcze uznał za niekonstytucyjne, co zatwierdziła Najwyższa Rada Wojskowa, dążąca do zmiany istniejącego układu sił politycznych w egipskiej legislatywie na swoją korzyść. Tym samym armia, która 30 czerwca 2012 r. przekazała władzę Mohammadowi Mursiemu, dzięki rozwiązaniu izby niższej parlamentu (co nastąpiło 16 czerwca) ponownie przejęła kompetencje ustawodawcze i nadała sobie wiodące uprawnienia w opracowywaniu nowej konstytucji, ograniczając tym samym prerogatywy prezydenta.

W reakcji na działania Najwyższej Rady Wojskowej prezydent Mursi podjął szereg działań, które miały z kolei poszerzyć przysługujące mu jako głowie państwa kompetencje. Unieważnił między innymi ograniczając uprawnienia prezydenta poprawkę do konstytucji, wprowadzoną na krótko przed wyborami przez Najwyższą Radę Wojskową. 12 sierpnia 2012 r. prezydent Egiptu nakazał przejść w stan spoczynku dowódcy sił zbrojnych i ministrowi obrony marszałkowi Mohammedowi Husajnowi Tantawiemu, jak również szefowi sztabu generalnego Samiemu Ananowi, a także zdymisjonował wszystkich dowódców sił zbrojnych. Mursi usunął również wrogie mu osoby ze środowiska oficerów, które zajmowały intratne stanowiska w administracji publicznej i gospodarczej. Następcą Tantawiego został marszałek Abd al-Fattah as-Sisi, a urząd wiceprezydenta objął Mahmud Mekki. Prezydent powołał ponadto czteroosobową grupę asystentów, w której skład wchodziła jedna kobieta Pakinam Raszad Hassan al-Szarkaui (konserwatystka – asystent ds. politycznych), koptyjski pisarz Samir Morkos (liberał zaangażowany w dialog między muzułmanami a chrześcijanami – asystent ds. przemian demokratycznych), Emad Abd el-Ghafur (przywódca salafickiej partii An-Nur – doradca ds. stosunków ze społeczeństwem obywatelskim)

oraz lider Partii Sprawiedliwości i Wolności Essam al-Haddad (doradca ds. zagranicznych i współpracy międzynarodowej)³⁶. 22 listopada 2012 r. Mursi wydał kolejny dekret, który przyznawał mu niemal absolutną władzę w państwie. Co prawda, pod naciskiem masowych protestów, siły polityczne popierające Mursiego wycofały się z zaproponowanych rozwiązań ustrojowych, jednak po wprowadzeniu nowej konstytucji (w przeprowadzonym w grudniu 2012 r. referendum 64% głosujących opowiedziało się za jej przyjęciem, przy najniższej od 2011 r. frekwencji oscylującej w granicach 33%) zaakceptowane zostały rozwiązania, które nawet nie stwarzały pozorów prodemokratycznych³⁷.

Niespełna dwa lata po Arabskiej Wiośnie w Egipcie postępowała islamizacja życia publicznego i naprzemienna dominacja islamistów i autorytarnych wojskowych, a państwo pogrążyło się w polityczno-społecznym chaosie. Autorytarny styl sprawowania władzy przez Mursiego określano jako *majoritarianism* (autokratyczne rządy jednej partii/jednego ugrupowania). Zarówno pogarszający się stan egipskiej gospodarki, jak i nieumiejętnie prowadzona przez Partię Wolności i Sprawiedliwości polityka wewnętrzna i zagraniczna, doprowadziły do spadku poparcia dla islamistów nawet w ich własnych szeregach. Niezadowolenie społeczne osiągnęło apogeum, gdy prezydent Mursi mianował 17 gubernatorów spośród członków Stowarzyszenia Braci Muzułmanów, m.in. gubernatorem Luksoru został członek ugrupowania terrorystycznego *Gamaa Islamiya*, odpowiedzialnego za zamachy przeprowadzone w Luksorze w 1997 r.³⁸. Implikacją takiego stanu rzeczy było powstanie nowego rewolucyjnego ruchu, składającego się z liberalnych, sekularystycznych i studenckich partii. Ruch ten określił się jako *Tamarod* (Bunt). Jego członkowie domagali się odejścia Mursiego i rozpisania nowych wyborów parlamentarnych. Upatrując własnych korzyści, hasła głoszone przez zwolenników ruchu *Tamarod* zaczęli podzielać również egipcyscy militariści³⁹.

Kulminacja negatywnych nastrojów społecznych nastąpiła na przełomie czerwca i lipca 2013 r. 28 czerwca nasiliły się demonstracje, których uczestnicy wezwali prezydenta Mursiego do ustąpienia z zajmowanego stanowiska. W pierwszą rocznicę jego zaprzysiężenia doszło do największej demonstracji od czasu wydarzeń Arabskiej Wiosny. *Tamarod* i wojsko postawiło Mursiemu ultimatum, żądając podania się do dymisji w ciągu 48 godzin. Jako że Mursi odrzucił żądania, protesty przybrały na sile, a armia z gen. Abdelem Fattahem as-Sisim na czele 3 lipca 2013 r. w sposób siłowy pozbawiła Mursiego władzy i postawiła przed sądem. W wyniku dokonanego przewrotu wojskowego ogłoszono zawieszenie dopiero co wprowadzonej konstytucji, zaś głową państwa został tymczasowo prezes Najwyższego Sądu Konstytucyjnego Adli Mansur. W rezultacie zamieszek z sierpnia 2013 r., w czasie których wyrażano z kolei

³⁶ A.R. Hussein, *Egypt defence chief Tantawi ousted in surprise shakeup*, The Guardian, August 13, 2012, <http://www.guardian.co.uk/world/2012/aug/12/egyptian-defence-chief-ousted-shakeup> [dostęp: 22.05.2018].

³⁷ *World Report 2013: Egypt Events of 2012*, Human Rights Watch, <https://www.hrw.org/world-report/2013/country-chapters/egypt> [dostęp: 20.06.2018].

³⁸ Z. Laub, *Egypt's Muslim Brotherhood*, Council on Foreign Relations, January 15, 2014, <https://www.cfr.org/background/egypts-muslim-brotherhood> [dostęp: 20.06.2018].

³⁹ *Profile: Egypt's Tamarod protest movement*, BBC News, July 1, 2013, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-23131953> [dostęp: 20.06.2018].

poparcie dla obalonego prezydenta, nowe władze wprowadziły w Egipcie stan wyjątkowy. W zamieszkach zginęło wówczas ponad 1300 osób, a prawie 3500 zwolenników Mursiego (członków Stowarzyszenia Braci Muzułmanów) zostało aresztowanych. Wielu z nich skazano na długoletnie kary więzienia⁴⁰.

Wraz z pozbawieniem władzy Muhammada Mursiego rozpoczął się kolejny etap funkcjonowania Egiptu po Arabskiej Wiośnie. Historia zatoczyła koło, a władza ponownie przeszła w ręce militarystów. Taki stan rzeczy oznaczał zaniechanie jakichkolwiek przemian, które nosiłyby przynajmniej znamiona demokratycznych i wolnościowych. Postępowało natomiast dążenie do całkowitej likwidacji instytucji i struktur powiązanych z siłami islamistycznymi, jak również powrót do *military electoral authoritarianism*.

Ze wskazanych wyżej problemów, dla nowej wojskowej władzy najważniejsza była konieczność całkowitej delegalizacji ugrupowań islamskich, które stanowiły z jej perspektywy najgroźniejszą siłę opozycyjną, znajdującą przy tym silne społeczne poparcie. Armia była świadoma, że działania na rzecz deislamizacji będą implikować eskalację społecznego niezadowolenia, wzrost poparcia dla islamistów, jak również będą grozić renesansem *stricte* radykalnych ruchów skłonnych do przeprowadzania ataków terrorystycznych na terenie Egiptu. Ostatecznie jednak, nie zważając na konsekwencje, rządząca Egiptem armia doprowadziła do całkowitej delegalizacji Stowarzyszenia Braci Muzułmanów, a przeciwko jego członkom zastosowała szereg represji⁴¹. Sędziowie rutynowo zarządzali zatrzymywanie członków Stowarzyszenia i przetrzymywali ich w więzieniach przez kolejne miesiące na podstawie słabych, jeśli w ogóle istniejących, dowodów. Zgodnie z obowiązującym prawem, w połowie 2013 r. egipskie sądy skazały na śmierć 529 członków lub zwolenników zdelegalizowanego Stowarzyszenia Braci Muzułmanów, oskarżając ich o stosowanie aktów przemocy. Zgodnie z danymi pochodzącymi z raportu Amnesty International, zatrzymanych zostało wówczas około 40 tys. działaczy opozycyjnych⁴².

Reasumując, można stwierdzić, iż zgodnie z zamiarem militarystów rola i znaczenie Stowarzyszenia Braci Muzułmanów oraz Partii Wolności i Sprawiedliwości zostały w życiu publicznym Egiptu silnie ograniczone, jednakże nad ich znaczącymi wpływami w egipskim społeczeństwie armia nie była w stanie zapanować. Wszechobecna bezkarność wojskowych elit rządzących, które stale umacniały swoją pozycję na egipskiej scenie politycznej, przy masowych represjach wobec opozycji i łamaniu fundamentalnych praw człowieka, a także eskalacja działań odwetowych w postaci ataków terrorystycznych, stały się zaś kolejną implikacją przemian polityczno-społecznych w Egipcie po Arabskiej Wiośnie. Mając taką perspektywę, trudno postawić

⁴⁰ *World Report 2014: Egypt Events of 2013*, Human Rights Watch, <https://www.hrw.org/world-report/2014/country-chapters/egypt> [dostęp: 20.06.2018].

⁴¹ Podobnie potraktowano osoby, którzy wyrażały poparcie dla islamistów, zob. *World Report 2015: Egypt Events of 2014*, Human Rights Watch, <https://www.hrw.org/world-report/2015/country-chapters/egypt> [dostęp: 20.06.2018].

⁴² Szczegółne nasilenie ataków terrorystycznych wystąpiło na półwyspie Synaj, gdzie zabito setki policjantów i żołnierzy. Ugrupowanie Ansar Bayt al-Maqdes przyznało się z kolei we wrześniu 2014 r. do przeprowadzenia w Kairze zamachu na tymczasowego ministra spraw wewnętrznych, zob. *Amnesty International Report 2014/15. The State of the World's Human Rights*, s. 147–141, https://amnesty.org.pl/wp-content/uploads/2016/04/Annual_report_2014_15_English-1.pdf [dostęp: 29.06.2018].

tezę, jakoby Arabska Wiosna była pozytywnym procesem, który doprowadził do demokratyzacji Egiptu i stabilizacji państwa. Skutki Arabskiej Wiosny w Egipcie były wręcz odwrotne.

Ostania zmiana polityczna, rozpoczynająca obecny etap funkcjonowania Egiptu po Arabskiej Wiośnie, nastąpiła wraz z przejściem całkowitej władzy przez gen. as-Sisiego. W styczniu 2014 r. w wyniku przeprowadzonego referendum została bowiem przyjęta nowa konstytucja Republiki Egiptu, która zastąpiła ustawę zasadniczą z 2012 r. Z kolei w dniach 26–27 maja 2014 r. zostały przeprowadzone drugie po Arabskiej Wiośnie wybory prezydenckie⁴³, w których zwyciężył startujący jako kandydat niezależny i uchodzący za faworyta były minister obrony i naczelny dowódca egipskich sił zbrojnych gen. as-Sisi, który sprawowanie urzędu rozpoczął 8 czerwca 2014 r.⁴⁴

Po objęciu przez gen. as-Sisiego stanowiska prezydenta Egiptu zostały rozpisane kolejne wybory do jednoizbowego ciała ustawodawczego – liczącej 596 miejsc Izby Reprezentantów (*Majlis Al-Nowaab*). Wybieranych jest 568 przedstawicieli⁴⁵. Wieloetapowe wybory rozpoczęły się 17 października 2015, a zakończyły się 16 grudnia 2015 r. Sesja inauguracyjna odbyła się 10 stycznia 2016 r.⁴⁶. Liczba partii, które wzięły

⁴³ Prezydent Egiptu wybierany bezwzględną większością głosów w wyborach powszechnych. W przypadku nieuzyskania stosownej większości w pierwszej turze, prawo wyborcze przewiduje konieczność przeprowadzenia drugiej tury wyborów. Kadencja prezydenta wynosi cztery lata z możliwością reelekcji. Premier powoływany jest przez prezydenta, a nominację zatwierdza Izba Reprezentantów. Od 12 września 2015 r. do 6 czerwca 2018 r. funkcję premiera sprawował Szarif Ismail, który podał się do dymisji. Od 7 czerwca 2018 r. urząd premiera pozostaje w rękach Mustafy Madbouly'ego, zob. *Egypt*, The World Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html> [dostęp: 16.05.2018].

⁴⁴ Gen. as-Sisi uzyskał w wyborach 96,91% poparcia. Jego kontrkandydat Moussa Mostafa Moussa, reprezentujący partię El-Ghad, zdobył zaledwie 2,3% głosów. Co ciekawe, ponad 7% oddanych głosów zostało uznanych za nieważne. Frekwencja wyborcza wyniosła zaledwie 47%; uprawnione do głosowania były 54 mln osób, zob. *World Report 2017: Egypt Events of 2016*, Human Rights Watch <https://www.hrw.org/world-report/2017/country-chapters/egypt> [dostęp: 20.06.2018]; Y. Saleh, S. Kalin, *Sisi won 96.91 percent in Egypt's presidential vote-commission*, Reuters, June 3, 2014, <https://www.reuters.com/article/us-egypt-election-results/sisi-won-96-91-percent-in-egypts-presidential-vote-commission-idUSKBN0EE1UO20140603> [dostęp: 24.06.2018].

⁴⁵ Konstytucja stanowi, Izba Reprezentantów musi składać się z co najmniej 450 przedstawicieli wybranych w wyborach bezpośrednich i głosowaniu tajnym. 448 członków Izby Reprezentantów było wybieranych bezpośrednio poprzez indywidualny system kandydatur, zaś 120 członków – z kwotami dla kobiet, młodzieży, chrześcijan i pracowników – zostało wybranych w okręgach wyborczych z list partyjnych zwykłą większością głosów. Pozostałych 28 mandatów przyznał prezydent według własnego uznania. Kadencja Izby Reprezentantów wynosi pięć lat, co oznacza, że jeśli nie dojdzie do przedterminowego głosowania, kolejna elekcja zostanie przeprowadzona w 2020 r., zob. *Elections in Egypt: 2015 House of Representatives Elections: Frequently Asked Questions*, International Foundation for Electoral Systems, October 14, 2015, https://www.ifes.org/sites/default/files/2015_ifes_egypt_hor_elections_fa_q_final.pdf [dostęp: 23.06.2018].

⁴⁶ Wyniki wyborów (liczba uzyskanych mandatów) przedstawiają się następująco: Wolna Partia Egipcjan – 65; Przyszłość Narodu – 53; Nowa Partia Wafd – 36; Obrońca Ojczyzny – 18; Republikańska Partia Ludowa – 13; Partia Kongresowa – 12; An-Nur – 11; Partia Konserwatywna – 6; Demokratyczna Partia Pokoju – 5; Egipska Partia Socjaldemokratyczna – 4; Egipski Ruch Narodowy – 4; Partia Współczesnego Egiptu – 4, Partia Rozwoju i Reform – 3; Partia Wolności – 3; Egipska Partia Moja Ojczyzna – 3; Narodowa Postępowo Partia Unionistów – 2; Partia Arabskich Demokratów – 1; Partia Rewolucyjna – 1; kandydaci niezależni – 351, zob. *Egypt*, The World Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html> [dostęp: 16.05.2018].

udział w wyborach parlamentarnych i uzyskały mandaty w Izbie Reprezentantów, mogłyby sugerować, że Egipt funkcjonuje na niczym niezakłóconych zasadach szeroko pojętego pluralizmu politycznego. Niestety, wybory parlamentarne stanowiły zaledwie pozór pluralizmu – potrzebny do kreowania przez autorytarne władze wojskowe pozytywnego wizerunku Egiptu na arenie międzynarodowej. Problem polega bowiem na tym, że mimo zróżnicowania sił politycznych w egipskiej legislaturze, całkowitą władzę sprawują militaryści z gen. as-Sisim na czele.

Prezydentura gen. as-Sisiego stanowi zatem doskonałe odzwierciedlenie stanu, w którym Egipt jako państwo znalazł się ostatecznie po fali Arabskiej Wiosny⁴⁷ – *military electoral authoritarianism*. Cechami wpisującymi się w wojskowy autorytaryzm wyborczy urzeczywistnianymi w Egipcie pod rządami gen. as-Sisiego stały się: tortury⁴⁸, zastraszanie obywateli, blokowanie swobody działalności dziennikarzy i środków masowego przekazu (w szczególności przekazów dotyczących sytuacji i operacji wojskowych prowadzonych na półwyspie Synaj w walkach z tak zwanym Państwem Islamskim; pod koniec października 2017 r. 17 dziennikarzy było przetrzymywanych w więzieniach), nieludzkie traktowanie osób w więzieniach (przepelnionych głównie więźniami politycznymi); nadużywanie wyroku kary śmierci (od lipca 2013 do listopada 2017 r. egipskie sądy karne skazały na karę śmierci co najmniej 800 osób, aczkolwiek część wyroków została uchylona w ramach kasacji), respektowany zakaz strajków, ograniczanie pluralizmu politycznego poprzez marginalizację prawa do zrzeszania się i działalności organizacji pozarządowych⁴⁹, a także ograniczanie praw i wolności osobistych, w tym swobód religijnych⁵⁰.

W maju 2017 r. prezydent as-Sisi ratyfikował nową ustawę o stowarzyszeniach, która niemalże eliminuje z egipskiej przestrzeni publicznej możliwość funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego i marginalizuje możliwość pracy organizacji pozarządowych oraz stowarzyszeń działających na rzecz ochrony praw człowieka. W ustawie przewidziano karę do pięciu lat pozbawienia wolności za nieprzestrzeganie jej postanowień (np. otrzymywanie funduszy bez zgody egipskiego rządu). Ustawa zapewnia również permanentne monitorowanie funkcjonowania NGO i stowarzyszeń przez urzędników aparatu państwowego, w tym agencji bezpieczeństwa wewnętrznego. Zabrania przy tym – jak wskazano w jej zapisach – działalności szkodliwej dla bezpieczeństwa narodowego, porządku publicznego, moralności

⁴⁷ A. Anbarami, *op. cit.*

⁴⁸ Śmierć włoskiego doktoranta Giulio Regeniego (zginął 25 stycznia 2016 r.), torturowanego i zamordowanego najprawdopodobniej przez egipskie służby bezpieczeństwa, uwydatniła te nadużycia i doprowadziła do kryzysu w relacjach dyplomatycznych pomiędzy Egiptem a Włochami, zob. S. Kirchgaessner, *Why was he killed? Brutal death of Italian student in Egypt confounds experts*, The Guardian, February 24, 2016, <https://www.theguardian.com/world/2016/feb/24/why-was-he-killed-brutal-death-of-italian-student-in-egypt-confounds-experts> [dostęp: 22.06.2018].

⁴⁹ *World Report 2018. Egypt: Events of 2017*, Human Rights Watch, <https://www.hrw.org/world-report/2018/country-chapters/egypt> [dostęp: 20.06.2018].

⁵⁰ Pomimo symbolicznych gestów ze strony reżimu, egipcj Koptowie permanentnie spotykają się z dyskryminacją ze strony instytucji państwowych (ograniczenia w budowaniu nowych kościołów, zwłaszcza w Górnym Egipcie) i przemocą na tle religijnym, zarówno ze strony władz, jak i ISIS. W maju 2017 r. w prowincji Minya ISIS zaatakowało autobus przewożący Koptów do klasztoru. Zginęło wówczas 29 osób, zob. *Egypt – Copts of Egypt*, <http://minorityrights.org/minorities/copts> [dostęp: 22.06.2018].

publicznej lub zdrowia publicznego. Ponadto, władze wydały zakaz podróżowania dla pracowników NGO działających na rzecz ochrony praw człowieka. Zamrożono również aktywa tych organizacji⁵¹.

Co więcej, w 2016 r. ponownie została zakazana publiczna krytyka egipskich władz. Władze wpisały setki osób na listy terrorystów, przejmując przy tym majątki oskarżanych o rzekome powiązania z ugrupowaniami terrorystycznymi⁵². Abdel Fattah as-Sisi od początku prezydentury stosuje zasadę zerowej tolerancji wobec przeciwników: wprowadza represyjne ustawodawstwo, przywrócił stan wyjątkowy i pod pretekstem walki z terroryzmem utrzymuje niemal absolutną bezkarność za nadużycia ze strony sił bezpieczeństwa. Stan wyjątkowy wprowadzony w kwietniu 2017 r., po zamachach terrorystycznych przeprowadzonych przez tak zwane Państwo Islamskie na egipskie kościoły koptyjskie w Tancie i Aleksandrii (zginęło 45 osób, a ponad 100 zostało rannych), został już kilkakrotnie przedłużony⁵³. W 2014 r. gen. as-Sisi podpisał ustawę antyterrorystyczną (jej ważność o pięć lat przedłużył w sierpniu 2016 r.), rozszerzającą w niespotykanym dotąd stopniu możliwości osądzania osób cywilnych przed sądami wojskowymi. Od października 2014 do września 2017 r. sądy wojskowe wydały 15 500 wyroków w stosunku do ludności cywilnej, w tym ponad 150 wobec dzieci.

Z kolei w 2017 r. władze umieściły dwie niezależne gazety, „Al-Borsa” i „Daily News Egypt”, oraz dwie niezależne strony internetowe o charakterze informacyjnym, *Misr al-Arabiya* i *Cairo Portal*, na listach podmiotów terrorystycznych. W październiku 2017 r. liczba zablokowanych stron internetowych przekroczyła 425, obejmując strony organizacji takich jak Human Rights Watch i Reporters Without Borders⁵⁴.

W dniach 26–28 marca 2018 r. w Egipcie miały miejsce trzecie od fali Arabskiej Wiosny wybory prezydenckie (kolejne planowane są na 2022 r.). Niekwestionowanym zwycięzcą okazał się urzędujący prezydent gen. as-Sisi, który zdobył 97,08% głosów (21,8 mln), przy frekwencji niższej niż cztery lata wcześniej, wynoszącej jedynie 41,5%, co egipskie media określały w kategorii zdrady stanu⁵⁵. Zwycięstwo gen. as-Sisiemu gwarantował fakt, iż w procesie wyborczym uczestniczył tylko jeden

⁵¹ A. Hamzavy, *How Sisi is destabilising Egypt*, April 2, 2017, <https://www.aljazeera.com/indepth/features/2017/04/sisi-destabilising-egypt-170402082906943.html> [dostęp: 23.06.2018].

⁵² *World Report 2016: Egypt Events of 2015*, Human Rights Watch, <https://www.hrw.org/world-report/2015/country-chapters/egypt> [dostęp: 20.06.2018].

⁵³ *Egypt extends state of emergency for three months*, January 2, 2018, <https://www.aljazeera.com/news/2018/01/egypt-extends-state-emergency-months-180102184217232.html> [dostęp: 20.06.2018].

⁵⁴ *World Report 2018. Egypt: Events of 2017*, Human Rights Watch, <https://www.hrw.org/world-report/2018/country-chapters/egypt> [dostęp: 20.06.2018].

⁵⁵ Za swego rodzaju fenomen można uznać fakt, iż wyborcy oddali 1,76 mln głosów nieważnych (7,27%). Jak donosiły media, część z głosujących skreśliła obydwo kandydatów i własnoręcznie dopisała nazwisko cieszącego się ogromną popularnością w społeczeństwie egipskiego piłkarza Liverpoolu Mohameda Salaha. Szacowano, że jego wynik wyborczy mógł oscylować między 3,55 a 5% (656 354 głosów), co – gdyby rzeczywiście ubiegał się o urząd prezydenta – dawałoby mu drugą lokatę. Oczywiście głosów oddanych na piłkarza nie należy rozpatrywać w kategoriach poparcia dla niego, ale przede wszystkim jako wyraz sprzeciwu egipskiego społeczeństwa wobec autorytarnych rządów armii i gen. as-Sisiego, zob. *Egypt's election produces surprise runner-up: Mohamed Salah*, April 3, 2018, <https://www.alaraby.co.uk/english/News/2018/4/3/Egypt-s-election-produces-surprise-runner-up-Mohamed-Salah> [dostęp: 23.06.2018].

kontrkandydat: lider pozaparlamentarnej, centrowej partii *Hizb el-Ghad* (Jutro) Moussa Mustafa Moussa (zdobył poniżej 3% poparcia), który faktycznie pozostawał w orbicie wpływów urzędującej głowy państwa i jeszcze przed wyborami deklarował, iż sam opowiada się za reelekcją gen. as-Sisiego⁵⁶. Inni kandydaci wycofali się na etapie kampanii wyborczej już na początku 2018 r., gdy najpoważniejszy polityczny przeciwnik gen. as-Sisiego został aresztowany, a pozostali zaczęli byli zastraszani⁵⁷.

Determinanty sytuacji w Egipcie po Arabskiej Wiośnie: kooperacja amerykańsko-egipska i wzrost znaczenia sił fundamentalistycznych

Zarówno sposób przeprowadzenia wyborów prezydenckich (pozostawienie fasadowego kontrkandydata dla zachowania pozorów transparentności i pluralizmu wyborczego), jak również ich wynik, przypisujący gen. as-Sisiemu niemal całkowite poparcie społeczne, stanowią potwierdzenie tezy, że po odsunięciu od władzy Mohammada Mursiego w Egipcie umacniany jest system, który można określić jako wojskowy autorytaryzm wyborczy⁵⁸.

Czynnikiem, który może zdestabilizować jego funkcjonowanie pod koniec drugiej dekady XXI w., jest spotęgowana działalność radykalnych ugrupowań islamskich o zabarwieniu terrorystycznym. Z kolei jedną z najważniejszych determinant o charakterze zewnętrznym, która umacnia reżim, jest poparcie, które militaryści z gen. as-Sisim na czele otrzymują od Zachodu, zwłaszcza od Stanów Zjednoczonych.

Przede wszystkim należy zwrócić uwagę na fakt, iż w percepcji kolejnych amerykańskich administracji stabilny i proamerykański Egipt stanowi gwarant stabilizacji i utrzymania *status quo* w regionie Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej. Należy zatem podkreślić, iż na początku wydarzeń Arabskiej Wiosny w Egipcie ówczesna administracja Baracka Obamy zachowywała zdystansowane stanowisko wobec możliwego *regime change*. Po odsunięciu od władzy prezydenta Mubaraka podjęła jednak szereg działań, w tym przekazanie odpowiednich funduszy, które miały na celu pozyskanie przychylności nowych egipskich władz, również tych o zabarwieniu islamskim (prezydentura Mursiego), ale wybranych w demokratycznych wyborach⁵⁹. Stanowisko to potwierdzał między innymi fakt, że sekretarz stanu Hillary Clinton wybrała w połowie lipca 2012 r. Egipt jako jeden z celów swojej podróży po Azji i Bliskim

⁵⁶ A. Ibrahim, *Egypt ,election': Is Mousa Mostafa Mousa a ,puppet' of Sisi?*, March 23, 2018, <https://www.aljazeera.com/news/2018/03/egypt-election-mousa-mostafa-mousa-puppet-sisi-180322114130986.html> [dostęp: 23.06.2018].

⁵⁷ R. Michaelson, *Sisi wins landslide victory in Egypt election*, The Guardian, April 2, 2018, <https://www.theguardian.com/world/2018/apr/02/sisi-poised-to-declare-landslide-victory-in-egypt-election> [dostęp: 25.06.2018].

⁵⁸ Transparency International system rządów w Egipcie po obaleniu Mursiego określiła jako *the officer's republic* („republikę oficerów”), zob. *The Officers' Republic. The Egyptian Military and Abuse of Power*, Transparency International UK, March 2018, https://ti-defence.org/wp-content/uploads/2018/04/The_Officers_Republic_TIDS_WEB2.pdf [dostęp: 25.06.2018].

⁵⁹ P. Danahar, *The New Middle East. The World after the Arab Spring*, Bloomsbury, London–New York 2015, s. 230–233.

Wschodzie. Podczas wizyty spotkała się w Kairze z ówczesnym przewodniczącym Najwyższej Rady Wojskowej marszałkiem Tantawim i prezydentem Mursim. Rozmowy zdominowała kwestia burzliwego procesu demokratycznej transformacji w Egipcie, determinowana walką o wpływy pomiędzy armią a islamistami⁶⁰.

Z kolei do odsunięcia od władzy Mursiego Waszyngton odniósł się w sposób ważny, ale pozytywny. Nie uznał obalenia islamistycznego prezydenta za zamach stanu, a John Kerry ocenił, że egipska armia odsunęła Mursiego ze stanowiska głowy państwa w celu przywrócenia demokracji. Faktem pozostaje, iż Biały Dom publicznie krytykował zarówno represje wobec zwolenników Mursiego, jak i odchodzenie przez nowe wojskowe władze Egiptu od demokratycznych standardów sprawowania władzy. Poza krytyką słowną nie następowały jednak żadne działania w tej materii⁶¹.

Egipski reżim wojskowy nie jest bowiem postrzegany przez amerykański establishment przez pryzmat praw i wolności obywatelskich, demokratycznych wyborów czy przestrzegania praw człowieka. Dla kolejnych amerykańskich administracji dominacja egipskiej armii (nawet jeśli jej działania nie wpisują się w kanon demokratycznych standardów) jest mniejszym złem niż rządy islamistów. Militaryści są bowiem (podobnie jak w okresie prezydentury Mubaraka) zdecydowanie bardziej przewidywalnym partnerem dla Stanów Zjednoczonych, a Egipt pozostaje pod ich rządami amerykańskim *client state*. Co więcej, gwarantują oni utrzymanie w mocy układu egipsko-izraelskiego z Camp David, co leży zarówno w interesie USA, jak i Izraela, jako jednego ze strategicznych amerykańskich sojuszników na Bliskim Wschodzie⁶². Egipska armia stanowi również jeden z filarów świeckości państwa i prowadzonej przez amerykańską administrację walki z islamskim fundamentalizmem, postrzeganym jako jedno z najpoważniejszych zagrożeń dla międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa (w tym bezpieczeństwa USA)⁶³. Egipcycy generałowie pozostają zatem

⁶⁰ Administracja prezydenta Obamy wystąpiła do Kongresu USA z wnioskiem o przekazanie Egipcjom w 2013 r. łącznie ponad 1,559 mld USD z przeznaczeniem na cele militarne; J.M. Sharp, *Egypt: Transition under Military Rule*, CRS Report for Congress, June 21, 2012, https://www.everycrsreport.com/files/20120621_RL33003_fbec57cc2e470cca3db5c8319660f3ed0a98bd32.pdf [dostęp: 20.06.2018].

⁶¹ Idem, *Egypt: Background and U.S. Relations*, CRS Report for Congress, March 24, 2017, https://www.everycrsreport.com/files/20170324_RL33003_011a3a6e2964c5af734303647290cf16b6efbfc1.pdf [dostęp: 20.06.2018]

⁶² Podczas wizyty gen. as-Sisiego w Waszyngtonie w kwietniu 2017 r. prezydent Trump wyraził poparcie dla antyterrorystycznej polityki Egiptu i kooperacji w działaniach na rzecz pokonania ISIS. Pomimo pojawiającej się krytyki dotyczącej łamania fundamentalnych praw człowieka w Egipcie, w relacjach bilateralnych widoczne są działania, które świadczą o egipsko-amerykańskim sojuszu. Dla przykładu, we wrześniu 2017 r., po ośmiu latach zawieszenia, USA wznowiły wspólne z egipską armią ćwiczenia wojskowe „Bright Star”, zob. R. Michaelson, *Warm welcome awaits Sisi as Trump rolls out red carpet for Egypt strongman*, The Guardian, April 2, 2017, <https://www.theguardian.com/world/2017/apr/02/abdel-fatah-al-sisi-donald-trump-egypt> [dostęp: 29.06.2018].

⁶³ Pod koniec drugiej dekady XXI w. na terytorium Egiptu aktywność wykazują między innymi następujące organizacje terrorystyczne o podłożu fundamentalistycznym: Harakat Sawa'd Misr (HASM) – w regionie Kairu, Deltę Nilu, Pustyni Zachodniej – której celem jest obalenie egipskiego rządu; ISIS i Ansar Bayt al-Maqdis (rdzeń ISIS w Egipcie) – działające zwłaszcza w obszarze północnej części półwyspu Synaj – ich celem jest rozpowszechnianie kalifatu ISIS poprzez wyeliminowanie rządu egipskiego, zniszczenie Izraela i ustanowienie islamskiego emiratu na Synaju; Al-Kaida – jej obszar działania rozciąga się na cały kraj, a celem pozostaje niezmiennie obalenie rządu egipskiego i ustanowienie

jednymi z najbliższych sojuszników USA w wojnie prowadzonej z tak zwanym Państwem Islamskim we wschodniej Libii (gen. as-Sisi wspiera bowiem libijskiego gen. Chalifę Haftara⁶⁴) i Syrii, ale także w samym Egipcie, jako że komórki ISIS zaczęły również funkcjonować w tym państwie (co widoczne jest zwłaszcza na Synaju)⁶⁵.

Wspólne interesy i podzielenie niektórych – pod koniec drugiej dekady XXI w. priorytetowych – celów politycznych i militarnych przez władze amerykańskie i egipskie sprawiają, że *military electoral authoritarianism* wciąż umacnia się jako system rządów w Egipcie po Arabskiej Wiośnie. Stąd też zarówno polityczne, jak i finansowe wsparcie amerykańskiej administracji dla egipskich militarystów.

Podsumowanie

Arabska Wiosna otworzyła w historii Egiptu kolejny niedemokratyczny rozdział. Jego cechą charakterystyczną stała się rywalizacja pomiędzy siłami islamistów (po delegalizacji Stowarzyszenia Braci Muzułmanów i ekspansji tak zwanego Państwa Islamskiego, działających przede wszystkim pod postacią organizacji terrorystycznych) i militarystami. Nie znalazły potwierdzenia tezy o szybkiej demokracji i stabilizacji państwa, w którym miało ukształtować się świadome swoich praw społeczeństwo obywatelskie⁶⁶.

Pod koniec drugiej dekady XXI w. Egipt pozostaje państwem funkcjonującym na zasadach wojskowego autorytaryzmu wyborczego. Jego doświadczenia w kształtowaniu nowego ustroju po Arabskiej Wiośnie wydają się jednak dosyć nietypowe. Wybory stały się bowiem głównym instrumentem umacniania autorytaryzmu militarnego i tworzenia przez oficerów egipskich fasadowych instytucji, które dają pozory procesów stabilizacji państwa poprzez próby demokracji. Doświadczenia Egiptu wskazują, że przetrwanie i umacnianie reżimu uzależnione jest od przetrwania i siły armii. U progu trzeciej dekady XXI w. egipską rzeczywistość polityczną, gospodarkę i aparat administracyjny, które trudno włączać w ramy stabilności państwowej, kreują więc wojskowi, dla których kwestie związane z prawami człowieka i wolnościami obywatelskimi pozostają bez znaczenia, a władza polityczna została zawłaszczona przez gen. as-Sisiego (mimo iż objął on stanowisko głowy państwa w wyniku przeprowadzonych wyborów prezydenckich).

Należy również dodać, iż na umacnianie się i wzrost zdolności do politycznego oddziaływania egipskiej armii istotny mają wpływ co najmniej dwa uwarunkowania zewnętrzne. Z jednej strony jest to powstanie i funkcjonowanie (mimo poważnego

---

panislamskiego kalifatu funkcjonującego według salafickiej interpretacji Koranu i szari'atu. Ponadto, na obszarze Egiptu działalność prowadzi palestyński Hamas, który dąży do wzmocnienia stosunków z egipskim rządem w celu zabezpieczenia pomocy humanitarnej dla Strefy Gazy, zob. *Egypt*, The World Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html> [dostęp: 16.05.2018].

⁶⁴ *Libya's Haftar arrives in Russia after Egypt visit*, June 28, 2016, <https://www.middleeastmonitor.com/20160628-libyas-haftar-arrives-in-russia-after-egypt-visit/> [dostęp: 5.06.2018].

⁶⁵ J.M. Sharp, *Egypt: Background and U.S. Relations*, op. cit.

⁶⁶ *Egypt's hybrid regime – stable, but challenger*, December 30, 2008, <https://www.demdigest.org/httpwww-demdigest-netblogp1284/> [dostęp: 1.06.2018].

osłabienia, a nawet pokonania ISIS w Iraku) tak zwanego Państwa Islamskiego, z którym władze egipskie podjęły walkę w ramach stworzonej międzynarodowej koalicji. Z drugiej zaś *military electoral authoritarianism* wzmacnia polityka kolejnych amerykańskich administracji, która w świeckiej egipskiej władzy wojskowych dostrzega szansę na realizację własnych interesów i celów w regionie Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej, a także na utrzymanie Egiptu w charakterze *client state* Stanów Zjednoczonych w tej części globu.

Próby stabilizacji Egiptu po Arabskiej Wiosnie.

Military electoral authoritarianism

Streszczenie

Arabską Wiosnę w Egipcie i obalenie reżimu Hosniego Mubaraka w styczniu 2011 r. należy rozpatrywać jako implikację Jaśminowej Rewolucji w Tunezji. Fala protestów postrzegana była przez państwa zachodnie jako proces, którego efektem miała być szeroko pojęta demokracyzacja Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej, jak również powstanie w państwach regionu społeczeństw obywatelskich. Mimo że zrodzona z buntu społecznego, Arabska Wiosna miała prowadzić do stabilizacji regionu. Jej skutki okazały się jednak zupełnie inne niż oczekiwano. W przypadku Egiptu *regime change* stworzyła tylko pozory zmian społeczno-politycznych. Krótkoterminowo beneficjentami obalenia Mubaraka stały się ugrupowania opozycyjne, prodemokratyczni aktywiści i następnie umiarkowani islamiści. Faktycznym zwycięzcą była jednak armia i byli oficerowie wojskowi, w tym wybrany ponownie w marcu 2018 r. na urząd prezydenta gen. Abd al-Fattah as-Sisi. Arabska Wiosna zainicjowała więc kolejny etap w historii Egiptu – *military electoral authoritarianism* – równie niedemokratyczny jak przed 25 stycznia 2011 r. W Egipcie na straży stabilności państwa stoi armia, która walcząc z islamskimi radykałami i terrorystami, zyskała poparcie Stanów Zjednoczonych.

Słowa kluczowe: Egipt, Arabska Wiosna, Bliski Wschód, terroryzm, wojskowy autorytaryzm wyborczy

Attempts to stabilize Egypt after the Arab Spring.

Military electoral authoritarianism

Abstract

The Arab Spring in Egypt and the overthrow of the regime of Hosni Mubarak in January 2011 should be seen as one of the implications of the Jasmine Revolution in Tunisia. The Arab Spring was perceived by Western states as a process that should bring about the democratization of the Middle East and North Africa, as well as the emergence of civil societies in the countries of the region. The Arab Spring, despite the initial wave of rebellions, was supposed to imply stabilization of the region. The results of the Arab Spring, however, turned out to be completely different from the expected ones. In the case of Egypt, the regime change did not bring effective alternation in the socio-political order. Opposition groups, pro-democracy activists and subsequently moderate Islamists became the beneficiaries of Hosni Mubarak's overthrow in the short term. The actual winner was the army and former military officers, including President General Abd al-Fattah as-Sisi re-elected in March, 2018. The Arab Spring initiated the next stage in the

history of Egypt – military electoral authoritarianism, equally undemocratic as before January 25, 2011. In Egypt, the stability of the state is guarded by the army fighting with Islamic radicals and terrorists and having the support of the United States.

Key words: Egypt, the Arab Spring, the Middle East, terrorism, military electoral authoritarianism

Попытки стабилизации Египта после Арабской весны.

Military electoral authoritarianism

Резюме

Арабскую весну в Египте и свержение режима Хосни Мубарака в январе 2011 г. следует рассматривать как последствия Жасминовой революции в Тунисе. Западные государства трактовали волну протестов как процесс, в результате которого должна была произойти демократизация Ближнего Востока и Северной Африки, а также формирование в государствах региона гражданских обществ. Невзирая на революционный характер событий Арабская весна должна была привести к стабилизации региона. Однако, ее последствия оказались совершенно иными. В случае Египта, смена режима не привела к социально-политическим переменам. В результате свержения Мубарака, в краткосрочной перспективе, победили оппозиционные движения, демократические активисты, а позже, также, умеренные исламисты. Однако, фактическим победителем оказалась армия и бывшие офицеры армии, в том числе и переизбранный в марте 2018 г. на пост президента генерал Абдул-Фаттах Халил Ас-Сиси. Арабская весна инициировала следующий этап в истории Египта – military electoral authoritarianism – такой же недемократический режим, как и тот, который существовал до 25 января 2011 г. В Египте на страже стабильности государства стоит армия, которая борется с исламскими радикалами и террористами, и которая получила поддержку Соединенных Штатов.

Ключевые слова: Египет, Арабская весна, Ближний Восток, терроризм, военный электоральный авторитаризм